

ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ГРИ

У статті розглянуто та проаналізовано народну гру як засіб гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: гра; дошкільний вік; гендер; гендерна ідентичність; виховання; гендерна культура; народна гра.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Актуальність проблеми модернізації дошкільного виховання, перехід до особистісно-орієнтованої моделі взаємодії вихователя та дитини спрямовують педагогів на врахування освітніх потреб дітей дошкільного віку. Дослідження в галузі гендерної педагогіки спираються на вирішення завдань, які стоять перед освітою: розширити самосвідомість, самопізнання особистості тощо. Тому, зазначені проблеми потребують більш детальнішого розгляду в сучасному освітньому просторі.

Проблема гендерної культури в педагогічній науці досить нова, хоча деякі аспекти знаходилися в колі інтересів багатьох науковців, а саме: опанування основ гендерної компетентності, гендерних особливостей змісту роботи з дітьми дошкільного віку (С. Марутян, Н. Плисенко, Т. Репіна, Л. Таранікова, С. Шаповалова), набуття ознак теоретичної та практичної готовності до гендерного виховання й освіти, нової генералізації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Л. Штильова).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вважаємо, що сьогоденний етап розробки проблеми формування виховання гендерної культури в дітей дошкільного віку засобами народної гри дозволить розвинути основні засади, обґрунтовані в працях Ф. Фребеля, К. Д. Ушинського, М. Г. Стельмаховича, Я. Корчака, В. О. Сухомлинського, О. Павлушкіна, С. А. Шмакова, С. А. Савченко, А. Цюся та ін.

Дослідження та аналіз загальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку, сутності гендерного виховання та гендерною виховання дошкільника в сучасному освітньому просторі дозволять розвинути основні засади обґрунтовані в працях Р. Столлера («Стать і гендер»), Т. В. Говоруна, Т. І. Поніманської, М. М. Поддякова, Є. О. Смирнової, О. Я. Савченко, В. А. Аверіна, В. Є. Кагана, О. Кікінеджи, О. В. Колісника, М. М. Анищенко («Незручні питання статевого виховання») та

багатьох інших науковців. Компетентісна основа в сучасних умовах, є основною базою для підготовки кваліфікованих педагогів та вихователів для подальшого застосування засобів народної гри з метою виховання гендерної культури в дітей дошкільного віку.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є визначення рівня гендерної ідентичності та створення умов виховання гендерної культури в дітей дошкільного віку із застосуванням народних ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологи та педагоги (В. Каган, О. Савченко, О. Кікінеджи) зазначають, що процес гендерної ідентичності починається буквально з моменту народження дитини. Формування психологічної статі дитини залежить не лише від біологічного чинника, а й від соціального середовища, у якому вона розвивається. Сім'я завжди була й буде першим соціальним середовищем, яке визначає ціннісні орієнтації дитини. Як правило, під впливом близьких родичів дитина усвідомлює, яким має бути хлопчик, а якою – дівчинка, чим вони мають цікавитися, якій діяльності віддавати перевагу. Така дитина отримує на майбутнє орієнтири щодо виконання в житті певної статевої ролі – чоловічої чи жіночої [1]. Окрім сім'ї, на формування ціннісних орієнтирів дитини впливають заклади освіти, групи однолітків, відповідні засоби масової інформації.

У перші роки життя дитини на розвиток її особистості значний вплив має соціальне середовище дошкільного закладу. Саме в ньому дитина починає розширювати свій досвід, ознайомлюватися з культурою та панівними в суспільстві етичними нормами, «приміряє» їх до себе, випробовує їх у відносинах з однолітками і дорослими. У психології це «вростання в життя» отримало назву соціалізація. Оскільки гра – провідний вид діяльності дошкільника, вважаємо її використання найбільш ефективним та результативним [10, с. 3–5]. Підготовку дітей до виконання свого життєвого призначення, різних соціальних ролей – мужнього сина, турботливої

доньки, доброго брата чи сестри, онука чи онучки, надійного друга чи подруги – треба починати з раннього віку, коли починає формуватися особистість [7].

На сучасному етапі розвитку нашої держави, на тлі економічних і політичних змін, метою гендерного навчально-виховного процесу є всебічний розвиток дитини. Формування відповідної статево-рольової поведінки має неабияке значення для успішної соціалізації дітей. Результативність роботи з гендерного виховання знаходить своє відображення в покращенні показників компетентності дітей з усіх ліній розвитку. Ці показники компетентності, у свою чергу, дозволяють формувати такі базові риси особистості, як людяність, розсудливість, працелюбність, відповідальність та інше [3]. Сучасний мінливий динамічний світ завжди диктує нам свої правила. Соціальні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, призвели до руйнації традиційних стереотипів чоловічої та жіночої поведінки. Демократизація статевих відносин спричинила змішання ролей, фемінізацію чоловіків й очоловічування жінок.

Як відомо, за дослідженнями педагогів Є. О. Смирнової та М. М. Поддякова, проблема генералізації суспільства була частково вирішена, коли 1968 рр. вперше було введено та утверджено в науці термін «гендер» американським психоаналітиком Робертом Столлером. Саме його праця «Стать і гендер» дала можливість зрозуміти, що гендер – поняття, яке ґрунтується на основі психологічних та культурних пояснень, достатньо незрозумілих від тих, які пояснюють біологічну стать. Тобто не завжди правильно поєднувати прямо сутність жінки з «жіночністю», а чоловіка – «мужністю» та їхньою поведінкою [9].

На основі численних досліджень педагога О. Я. Савченко, психологів О. Кікінеджи та В. Є. Кагана можна дійти висновку, що на сьогодні орієнтуватися тільки на біологічну стать не можна, і тому використали міждисциплінарний термін «гендер» (англ. *gender – стать*), який позначає соціальну стать як продукт культури [2, с. 62–65]. У результаті ми маємо можливість розглядати питання виховання дівчаток і хлопчиків не як споконвічну (від народження) дійсність, а як явище, що виробляється в результаті складної взаємодії природних задатків і відповідної соціалізації, а також з урахуванням індивідуальних особливостей кожної конкретної дитини. Тому проблема виховання дітей привертає усе більшу увагу не тільки науковців, а й педагогів та батьків [6]. Напевно, це зумовлено тим, що сучасні підходи до розвитку особистості вимагають урахування гендерних особливостей дошкільників. Якщо раніше чоловіка ототожнювали з владою, а жінку – із підпорядкуванням, то в наш час більшого значення набувають взаєморозуміння, взаємодопомога. Це не означає, що в хлопчиків не варто виховувати чоловічі риси, а в дівчаток – жіночі. А такі риси, як відповідальність, чесність, працьовитість, акуратність мають виховуватись у дітей обох статей. Проблема гендерного виховання не є «відкриттям» сучасності, здавна світові мислителі стверджували важливість, освіти хлопчиків і дівчаток з урахуванням різних підходів [4]. Так, за Платоном, в ідеальному суспіль-

стві жінка могла брати участь в усіх справах нарівні з чоловіком. Ж. Ж. Руссо зазначав, що чоловіки й жінки як біологічні істоти подібні, однак як суспільні – різняться. На тлі суспільних змін змінюються позиції дітей, їхня свідомість: дівчатка стають агресивними й грубими, а хлопчики переймають жіночий тип поведінки. Тому дуже важливо приділяти увагу гендерному вихованню дітей. Але насамперед дорослі мають усвідомити, що вони є взірцем для дітей і повинні поводитись відповідно до своєї гендерної ролі, адже від цього значною мірою залежить те, як приймуть свої ролі діти [6, с. 50–51].

Мабуть, нікого не треба переконувати в тому, що статева освіта дітей має здійснюватися як у сім'ї, так і в дошкільному закладі. Виходячи із зазначеного, педагоги дошкільних закладів в освітньо-виховному процесі належну увагу мають приділяти гендерному вихованню дошкільників. Адже займаючись вихованням дітей, вільно чи невільно, відбувається проектування на них моделі поведінки, бачення світу, ставлення до оточуючих [5, с. 40–49]. У сучасному освітньому просторі в стінах дошкільного закладу повинні відбуватися семінари, круглі столи, практикуми, ділові ігри щодо висловлення поглядів до гендерного виховання, темою цих заходів має бути «Виховання сучасних дівчаток і хлопчиків із позиції гендерного виховання» [1].

У сучасному освітньому просторі консультації щодо проведення семінарів-практикумів пропонують педагоги сучасності. Педагог О. В. Колісник у праці «Формуємо світогляд: дівчатка і хлопчики» зазначає, що всі педагоги дошкільного закладу повинні брати участь у формуванні гендерної культури, але головним ініціатором може виступати соціальний педагог [3]. Оскільки одним із напрямів соціально-педагогічної діяльності є формування в дітей уявлень про роль і життєве призначення хлопчиків і дівчаток у сучасному суспільстві.

Педагог М. М. Анищенко в праці «Незручні питання статевого виховання» аналізує, що кожен індивід розвивається як представник конкретної статі з'явившись на світ дівчинкою або хлопчиком, у процесі соціалізації засвоює комплекс норм, правил, моделей поведінки, прийнятих у певному суспільстві. Отже, дитина набуває гендерних характеристик, але не завжди цей процес протікає гладко й без проблем. Зміна базових соціальних орієнтирів неминуче призводить до перегляду та переоцінки завдань, напрямів, форм організації виховної роботи. Тож педагоги пропонують проводити в дошкільних закладах дискусії за круглими столами на тему: «Сучасні дівчатка та хлопчики». Наприкінці дискусії педагоги пропонують спільно створити портрет майбутнього суспільства з погляду на гендерне виховання. На семінарах-практикумах педагог О. В. Колісник пропонує проводити цікаву гру [8]. Наприклад, організувати дві команди дошкільників «Хлопчиків» та «Дівчаток». Кожна команда повинна створити відповідно свою цивілізацію. Потім здійснити подорож на міжгалактичний фестиваль [1]. На цьому фестивалі діти мають представити свою цивілізацію, вигадавши їй назву, культурні особливості, моральні

риси, які притаманні представникам своєї цивілізації, та презентувати її. І справді, гендерний підхід у вихованні дошкільників у сучасному освітньому просторі дуже цікавий та неповторний, тому педагоги в роботі з дітьми повинні спиратися на свою творчість та знання, щоб досягти успіхів. Не забуваючи, що таке виховання орієнтоване на те, щоб діти, коли стануть дорослими людьми, змогли створити щасливу сім'ю [4].

Отже, необхідно долати роз'єднаність хлопчиків і дівчаток у дошкільні роки, формувати в них дружні стосунки, повагу одне до одного. А педагогам потрібно уважно ставитися до питань гендерного виховання дошкільників.

Відповідно до поставленої мети та завдань наукового дослідження, було проведено експериментальну роботу на визначення рівня гендерної ідентичності та створення умов виховання гендерної культури в дошкільнят із застосуванням народних ігор, до якого запропоновано та розглянуто гіпотезу: «після проведення експериментального дослідження із застосуванням народної гри «Сім'я» буде виявлено підвищення рівня гендерної ідентичності в дітей з низьким рівнем, підвищення рівня гендерної ідентичності в дітей із середнім рівнем, а в дітей із високим рівнем остаточне закріплення розуміння своєї приналежності до певної статі». Дослідження проводилося в одному з районів Миколаївської області з групою дітей дошкільного віку. Проведення експерименту відбувалося в три етапи: на першому етапі відбулося знайомство з дітьми та обговорення організаційних питань (обрані матеріали гри: посуд, іграшковий песик, лялька, пластиковий столик та стільці, сірники, водійське кермо, відро, ніж, порожні пляшки від води, подушки, ковдра, виделки та ложки, тарілки, казан, гумова рибка, різні овочі, намет, сокира, гумовий човник, вудки, наживка для ловлі риби, резинові качечки для плавання, газети, миски, резиновий м'яч, віяло, саперська лопатка для гасіння багаття, пакети для сміття; розподіл ролей: мама, тато, старший син, молодший син, старша донька, молодша донька, дідусь, бабуся), на другому етапі відбувався сам процес гри, на третьому етапі робилися висновки щодо проведення гри.

На кінцевому етапі після проведення експериментального дослідження з використанням народної гри «Сім'я» було зроблено висновок: 80 % дітей брали активну участь у створенні умов гри, ролей, основних елементів гри, розробки обладнання гри, місця проведення; 10 % дітей намагалися давати пропозиції щодо гри та її кращого протікання; 10 % дітей взяли участь у тій грі, яку випадками інші, і ніяких власних пропозицій щодо гри не внесли. Після проведення експерименту зроблено повторний зріз за критеріями визначення рівнів гендерної ідентичності в дітей дошкільного віку.

Проведення цього експерименту із застосуванням народної гри «Сім'я» дало можливість зробити низку наступних висновків та пропозицій, щодо умов покращення гендерного виховання дошкільників.

1. Гіпотеза, яка полягала в припущенні, що «після проведення експериментального дослідження із застосуванням народної гри буде виявлено підвищення рівня гендерної ідентичності в дітей із низьким рівнем, підвищення рівня гендерної ідентичності в дітей із середнім рівнем, а в дітей із високим рівнем остаточне закріплення розуміння своєї приналежності до певної статі» підтвердилася, але частково, оскільки більший відсоток (80 %) дітей підвищив свій рівень гендерної ідентичності й закріпив на цьому рівні, менший відсоток (10 %) дітей залишився незмінним, 10 % дітей перейшли з низького рівня на середній.

2. Організація гендерного виховання із застосуванням народних ігор повинна здійснюватися в аспекті цілісної педагогічної системи, що не допускає недооцінку її компонентів. Успіх входження дитини у світ людей, її статева вихованість значною мірою залежить від змісту виховання, у якій роль гри важко переоцінити.

3. У процесі дослідної роботи ми дійшли висновку, що реалізувати на практиці гендерне виховання дітей дошкільного віку засобом народної гри можливо за дотримання певних організаційно-педагогічних умов. Такими умовами є: знання вихователями особливостей гендерних уявлень у дітей дошкільного віку та закономірностей, шляхів їх формування; моделювання предметно-розвивального середовища, зорієнтованого на гендерне самопізнання; цілеспрямоване використання системи адекватних методичних засобів у виховній роботі, які сприяють формуванню гендерної ідентичності у дітей дошкільного віку; забезпечення індивідуального підходу до виявлення гендерної поведінки хлопчиками та дівчатками дошкільного віку.

4. В іграх реалізуються бажання дітей. У грі дитина звільняється від почуття самотності та пізнає радість близькості й співпраці, оцінює свої можливості, знаходить віру в себе, визначає позицію по відношенню до навколишнього світу й людей.

5. Сім'я відіграє найважливішу роль у спілкуванні дітей, дитина є дзеркальним відображенням домашнього побуту. Робота з гендерного виховання вимагає висококваліфікованої підготовки вихователів та педагогічної освіти батьків.

6. Проведена нами робота дала можливість збагатити власний педагогічний досвід та розширити науково-педагогічні та методичні уявлення з проблеми особливостей гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Висновки та перспективи подальшого розвитку зазначеної проблеми. У результаті проведеної роботи було досягнуто поставленої мети, розглянуто умови виховання гендерної культури в дошкільників застосовуючи засоби народної гри. Мети дослідження було досягнуто через реалізацію поставлених завдань. Гра – це найважливіша універсальна сфера самовизначення дитини, у якій відбуваються могутні процеси «само»: самовизначення та самопізнання. В іграх реалізуються бажання дітей. У грі дитина звільняється від почуття самотності та пізнає радість близькості й співпраці, оцінює свої можли-

вості, знаходить віру в себе, визначає позицію по відношенню до навколишнього світу.

Гендерне виховання має здійснюватися в аспекті цілісної педагогічної системи, що не допускає недооцінку її компонентів: успіх входження дитини у світ людей, статева вихованість дитини, яка значною мірою залежить від змісту виховання, в у чому роль гри важко переоцінити. Проблема гендерного виховання є однією з найбільш актуальних у загальному контексті основних напрямів освітньо-виховної роботи. Оскільки проблема гендерного виховання дітей дошкільного віку є проблемою сучасного

суспільства, то можна припустити, що засобами гендерного виховання дошкільників можуть бути народні ігри, які зможуть розкрити сутність правильного усвідомлення ролі жінки та чоловіка. Під час проведення педагогічного експерименту з використання народної гри було використано народну гру «Сім'я», метою якої було: сформувати належні знання про гендерну ідентичність у дітей дошкільного віку, любов, взаєморозуміння та взаємопідтримку родинних стосунків, показати, як треба шанувати та піклуватися про членів своєї родини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. кер. О. Л. Кононко. – 3-є вид. випр. – К. : Світич, 2009. – С. 430.
2. Каган В. Є. // EXISTENTIA: Психологія і психотерапія. – 2011. – С. 46–65.
3. Гендерний підхід – сучасний погляд на виховання [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://buratino.ukr.ru/povinki-sikavinki/genderne-vihovannya.html>.
4. Говорун Т. В. Гендерна психологія : [навчальний посібник] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджи – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – С. 308.
5. Євдокімова Л. Українські народні ігри та забави в дошкільних закладах / Л. Євдокімова // БВДС – 2007. – № – 12. – С. 40–49.
6. Кікінеджи О. Гендерне виховання змалку / О. Кікінеджи // Науково-педагогічний журнал для педагогів та батьків. – К., 2006.
7. Корчак Я. Как любить детей / Я. Корчак. – М. : Знание, 1991. – 191 с.
8. Цьось А. В. Українські народні ігри та забави : [навчальний посібник] / Цьось А. В. – Луцьк : Надтир'я, 2003. – С. 96.
9. Смирнова Є. О. Дошк. образование / Смирнова Є. О., Поддьяков М. М. / М. : Гуманитар. изд. центр «ВЛАДОС», 2005. – 119 с.
10. Кудикіна Н. Українські народні дитячі ігри малих форм / Н. Кудикіна // Палітра педагога – 2008. – № 2. – С. 3–5.

Клименюк Н. В., Субота Н. І., Николаевский национальный университет имени В. А. Сухолинского, г. Николаев, Украина

ВОСПИТАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ИГРЫ

В статье рассмотрена и проанализирована народная игра как ведущий метод гендерного воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: *игра; дошкольный возраст; гендер; гендерная идентификация; воспитание; гендерная культура; народная игра.*

Klymenyuk N. V., Subota N. I., Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlinskiy, Mykolaiv, Ukraine

EDUCATION OF GENDER CULTURE AT CHILDREN OF PRESCHOOL AGE MEANS OF NATIONAL GAME

The article discusses and analyzes the popular game as a means of gender education of preschool children.

Keywords: *game; preschool age; gender; gender identity; education; gender culture; popular game.*

Рецензенти: д-р пед. наук, професор М. М. Букач;
д-р пед. наук, професор О. П. Мещанинов

© Клименюк Н. В., Субота Н. І., 2016

Дата надходження статті до редколегії 23.03.2016